Arhiivid. Tähtsam neist on Vabariigi Keskarhiiv asut. 1920. a., mis asub end. üliõpilaste ühiselumaja suures 4-kordses hoones Hetseli uul. 1 (vt. joon. lk. 669). Siia koondatakse maksvate arhiivimääruste põhjal kõik ametlikkude asutiste dokumendid, mis üle 20 a. vanad [1]). Eriti tähtsad ajalooliselt on Keskarhiivis säilivad vanemad arhiivid, nagu Eesti- ja Liivimaa rootsiaegsed kindralkuberneri arhiivid, Eestimaa rüütelkonna arhiiv, siis Eesti ja Liivi kubermangu valitsuse (1710—1917), Tartu ülikooli (1802–1890), Balti kindralkuberneri, Riia ringkonnakohtu, Tartu gildide jne. arhiivid. Vanimad arhivaalid ulatuvad XIII aastasatta. 1923. a. lõpul oli Keskarhiivi koondatud 37 arhiivi-ühikut umb. 1 147 917 arhivaaliga, mis täitsid riiulitel 6 967 jooksvat meetrit. Raamatukogu sisaldas 5 684 köidet. Personaal oli üle 20 in. Kulud samal aastal olid 3 836 123 mk. Tarvitajaid oli 1923. a. jooksul 46 inim. 254 korral.

Tartu Linnaarhiiv asub Raekojas III korral, kuna uuemad osad on mitmel pool sissepakituina laiali. Sõdade ja muude vapustuste puhul on arhiiv vanemal ajal mitu korda hävitatud; siiski omab ta linna ajaloo uurimises suurt tähtsust. Vanemad dokumendid on pärit XVI aastasajast. Need on nimelt raeprotokollid aa. 1547—1555. Vene ajast aa. 1558–82 pole midagi järel. Rohkesti on dokumente Poola ajast aa. 1582—1629 ja kõige rikkalikum on muidugi uuem aeg 1720. a. alates. Arhivaalidest on eriti huvitavad Poola, Rootsi ja Vene valitsejate privileegid, siis vanemad raeprotokollid, mida 299 köidet, edasi ärakirjade-raamatud ja kirjade registrid 1683—1706 ja 1719–1886, kinnisvarade nimestikud a. 1582—1632, revisjoniraamatud a. 1582, 1601 ja 1656 jne. Arhiiv kannatab praegu ruumipuuduse all. Ainukeseks ametnikuks on linna arhivaar.

Muud arhiivid, nagu kohtute j. m. asutiste omad on nooremad ega mahu nende kirjeldamine sellesse ülevaatesse.

Raamatukogud. Siin tuleb eeskätt mainida Ülikooli Raamatukogu, mis on kaugelt suurim kogu Vabariigis ja üks suuremaist Euroopas. 1925. a. lõpul leidus siin 212 933 köidet raamatuid, 57 807 ajakirja, 247 699 dissertatsiooni, 811 käsikirja ja 7881 Eestisse puutuvat raamatut, seega kokku 527 131 nr-t. Aastane juurdekasv on umbes 5000 köidet, ostudeks kulutatakse 2 000 000 mk. aastas. Peale raamatute leidub siin hulk kunstiteoseid, mõnituhat gravüüri ja joonist, inkunaablite ja autograafide kogusid jne. Raamatuid tarvitati 1924. a. jooksul 10 512 korda (1488 õppejõudu, 8108 üliõpil., 916 eraisikut) 25 228 nr-ga. Väljaannete-vahetuses on rmtk. umb. 300 välismaa asutisega. Personaali kuulub üle 10 inimese. Raamatukogu, mis asub praegustes ruumes juba 1806. a. alates, kannatab praegu tugevasti ruumipuuduse all. — Ainukeseks omalaadiliseks Eestis on nn. Arhiivraamatukogu, mis töötab E. R. Muuseumi osakonnana. Sinna kogutakse 1) kõik Eestis või eesti keeles ilmuvad raamatud ja muud trükitööd, 2) eestlastesse, Baltimaisse ja soome-ugri rahvastesse puutuv või eestlaste kirjutatud võõrakeelne kirjandus. Arh.-rmtk. ülesandeks on säilitada kirjandust tulevasele uurimisele, mispärast tarvitamine lubatud ainult kohapeal ning teaduslikul otstarbel. Arh.-rmtk. aluseks sai 14 000-köiteline E. Üliõp. Seltsi kogu, mis asut. 1891. a. ja ERM-i asutamisel viimasele üle anti. Kogu on viimasel ajal rohkesti kasvanud ja Baltika alal kõige täielikum Eestis. 1925. a.

1) Dokumendid hoitakse kuni 5 a. vastavas asutises, 5—20 a. Riigiarhiivis (Tallinnas), kust siis tulevad Keskarhiivi, et olla materjaliks ajaloolistele uurimistele.

Tartu, lk. 668